

hyně, milosrdné dárně spásy, ženské symboly spravedlnosti a výraznou přítomnost femininní symboliky v oblasti umění, náboženství, rituálu a práva). Femininní symbolika, daleko častěji než symbolika maskulinní, projevuje sklon k polarizované dvojznačnosti – někdy svrchovaně exaltované, jindy maximálně zvlgarizované, zřídka úměrné běžným lidským možnostem.

Jestliže (z hlediska kultury posuzovaná) intermediárnost ženy mezi kulturou a přírodou s sebou nese podobnou zobecněnou dvojznačnost významu, charakteristickou pro marginální jevy, pak jsme na tom lépe, máme-li vysvětlit kulturní a historické „inverze“, v nichž jsou ženy nějakým způsobem symbolicky spojovány s kulturou a muži s přírodou. Nabízí se řada příkladů: Sirionové z Brazílie, u nichž je podle Johna Inghama (1971: 1098), „příroda, mužskost a syrové“ protikladem „kultury, ženskosti a vařeného“;¹⁰ nacistické Německo, v němž se o ženách říkalo, že jsou strážkyněmi kultury a morálky; evropská dvorská láska, v níž muž sám sebe považoval za zvíře a ženu za čistý, exaltovaný objekt – model myšlení, které přetrvává například mezi španělskými venkovany dnešní doby (viz Pitt-Rivers, 1961; Rosaldo, *Žena, kultura a společnost*). A bezpochyby existují i další podobné příklady, včetně některých rysů pohledu naší vlastní kultury na ženy. Každý takový případ spojování žen spíše s kulturou než s přírodou vyžaduje detailní analýzu specifických historických a etnografických údajů. Jestliže však chceme ukázat, že příroda, a zejména femininní modus mezilidských vztahů, může v určité perspektivě stát pod i nad sférou kulturní hegemonie (ale ve skutečnosti prostě mimo ni), položme k takovým analýzám alespoň základy.

Zkrátka postulát, že žena je považována za bytost, která je přírodě blíže než muž, má několik důsledků pro další analýzu a je možno jej interpretovat několika různými způsoby. Je-li tato pozice ženy chápána prostě jako pozice uprostřed škály směřující od kultury dolů k přírodě, pak jde stále o pozici, která je níže než kultura, a vysvětluje tak pankulturní předpoklad, že žena se nachází v řádu věcí níže než muž. Je-li žena chápána jako zprostředkující element ve vztahu kultura/příroda, pak to možná nejen čas-

¹⁰ Sama diskuse Johna Inghama je poněkud dvojznačná, protože i ženy jsou uváděny do pojistoty se zvířaty: „Protiklady muž/zvíře a muž/žena jsou si zjevně podobné ... lov znamená dobývání žen stejně jako zvířat“ (str. 1095). Pečlivý výklad údajů naznačuje, že jak ženy tak zvířata bývají v naší tradici prostředníky mezi přírodou a kulturou.

tečně vysvětluje kulturní tendenci ženu podceňovat, ale i sklon k omezování jejích funkcí, protože kultura musí mít kontrolu nad svými (pragmatickými a symbolickými) mechanismy vedoucími k přeměně přírody na kulturu. A je-li tato situace ženy chápána jako dvojznačná pozice mezi kulturou a přírodou, možná to pomůže vysvětlit skutečnost, že v určitých specifických kulturních ideologiích a symbolických interpretacích může být žena příležitostně spojována s kulturou a že jsou jí v každém případě v rámci jediného symbolického systému často přisuzovány polarizované a protikladné významy. Mediální status, zprostředkující funkce, dvojznačnost – to vše jsou různé interpretace ženy, chápané z hlediska různých kontextů jako bytost, která zprostředkovává kontakt s přírodou i kulturou.

Z Á V Ě R Y

Nakonec je nutno znovu zdůraznit, že celé schéma je spíš konstruktem kultury než daností přírody. „Ve skutečnosti“ není žena o nic bližší (nebo vzdálenější) přírodě než muž – oba mají vědomí, oba jsou smrtelní. Avšak zajisté existují důvody, proč je takto nazírána, a to jsem se ve své stati snažila ukázat. Výsledkem je (bohužel) účinný systém zpětné vazby: různé aspekty situace, v níž se žena nachází (fyzické, sociální, psychologické), přispívají k tomu, že se na ni pohlíží jako na bytost, která je blíže přírodě, a názor, že je blíže přírodě, se pak stává součástí institucionálních forem, které její situaci reprodukují. V bludném kruhu se pohybují i předpoklady pro sociální změny: sociální hledisko může vyrůstat jen z jiné sociální skutečnosti; jiná sociální skutečnost může vyrůstat jen z jiného kulturního ná-zoru.

Je tudíž jasné, že na takovou situaci je nutno útočit z obou stran. Snahy změnit pouze sociální instituce – například stanovením kvót zaměstnanosti žen nebo vydáním zákonů o zavedení stejných platů za stejnou práci – nemohou mít dalekosáhlé účinky, jestliže metaforické a symbolické prostředky jazyka užívaného ve sféře kultury neustále reprodukují onen relativně podceňující pohled na ženy.

Podobně však i snahy změnit pouze kulturní předpoklady – v mužských a ženských skupinách zaměřených na zvyšování projevu sebevědomí nebo revizí učebních materiálů a metaforiky masmédií – nemohou být úspěšné, pokud v institucionální základně společnosti nedojde ke změnám, které by